

Marzena Kędra

Pod wspólnym dachem Cogito

Tekst: **Marzena Kędra**

Dyrektorka Publicznej Szkoły Podstawowej Cogito w Poznaniu oraz niepublicznej placówki doskonalenia nauczycieli Centrum Edukacji dla Przyszłości; przewodnicząca Krajowego Zespołu Koordynacyjnego Polskiego Stowarzyszenia Animatorów Pedagogiki C. Freineta; edukatorka, trenerka, autorka ponad 40 publikacji z zakresu edukacji wczesnoszkolnej, autorka i realizatorka wielu programów oraz innowacji pedagogicznych; autorka, organizatorka i uczestniczka wielu konferencji ogólnopolskich i międzynarodowych. Uhonorowana I nagrodą w konkursie ORE na modelowe programy nauczania oraz tytułami: Honorowy Profesor Oświaty, Nauczyciel Roku 2012, Ambasador innowacyjnych idei i praktyk pedagogicznych, Dyrektor Roku 2010.

Konsultacja merytoryczna:

Anna Płusa

Redakcja i korekta:

Anna Wawryszuk

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Anna Wawryszuk

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji

Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

Spis treści

Na czym polegało wspomaganie szkoły?	4
Pierwszy etap – diagnozowanie	4
Drugi etap – projektowanie i wdrażanie przykładowych działań szkoły sprzyjających kształtowaniu kompetencji kluczowych.....	8
Trzeci etap – ewaluacja, podsumowanie, promocja.....	11
Podsumowanie	12

Na czym polegało wspomaganie szkoły?

Wspomaganie prowadzone było w Szkole Podstawowej Cogito. Służyło rozwiązywaniu indywidualnych problemów, ale sposób jego prowadzenia nie miał na celu wyręczenia placówki, nie narzucano też rozwiązań. Honorowano podmiotową, autonomiczną rolę szkoły i ściśle współpracowano z nią przy organizowaniu i realizacji wszelkich działań wspierających.

Zadbano również o to, aby wspomaganie wynikało z analizy indywidualnej sytuacji szkoły i odpowiadało na jej specyficzne potrzeby. Punktem wyjścia wszelkich działań adresowanych do nauczycieli była rzetelna, angażująca społeczność szkolną diagnoza potrzeb, którą przeprowadziła dyrektorka placówki.

Wspomaganie było procesem opartym na długofalowych formach pomocy szkole obejmujących cały proces wspomagania, poczynając od przeprowadzenia we współpracy ze szkołą diagnozy jej potrzeb, poprzez pomoc w realizacji zaplanowanych działań, towarzyszenie w trakcie wprowadzanej zmiany, aż po wspólną ocenę efektów i współpracę przy opracowaniu wniosków do dalszej pracy.

W procesie wyodrębniono etapy, do których zostały przypisane konkretne działania.

Pierwszy etap – diagnozowanie

Poniżej przedstawiono kolejne etapy diagnozy, na podstawie której zostały zdefiniowane obszary wsparcia.

Zakres diagnozy obejmował:

- analizę zapotrzebowania na zajęcia pozalekcyjne, ze szczególnym uwzględnieniem zajęć kształtujących w uczniach aktywną, otwartą, prospołeczną postawę oraz zajęć rozwijających kompetencje kluczowe,
- analizę zapotrzebowania nauczycieli na doskonalenie zawodowe.

Celem diagnozy było określenie zapotrzebowania szkoły na:

- zajęcia pozalekcyjne (ze szczególnym uwzględnieniem zajęć kształtujących w uczniach aktywną, otwartą, prospołeczną postawę oraz zajęć rozwijających kompetencje kluczowe, rozbudzające kreatywność i innowacyjność uczniów),
- doskonalenie zawodowe nauczycieli, w tym stosowanie metod pracy opartych na kreatywności i metod sprzyjających kształtowaniu wśród uczniów właściwych postaw/umiejętności oraz kompetencji kluczowych, korzystania z narzędzi TIK.

Etapy diagnozy

Etap I – Analiza sytuacji szkoły, służąca identyfikacji zarówno problemów, jak i potencjału w obszarze kształcenia ogólnego. Analiza określała potrzeby uczniów w zakresie ich lepszego

przygotowania do dalszych etapów kształcenia, w szczególności w obszarach dotyczących m.in.

- kształtowania kompetencji kluczowych,
- rozbudzania kreatywności i innowacyjności,
- wyrównywania szans edukacyjnych.

Analiza określała także potrzeby nauczycieli w zakresie doskonalenia kompetencji zawodowych w obszarach dotyczących m.in.

- stosowania metod pracy oraz form organizacyjnych procesu nauczania sprzyjających kształtowaniu właściwych postaw/umiejętności oraz kompetencji kluczowych,
- stosowania aktywizujących metod pracy z uczniem opartych na metodzie badawczej.

W trakcie przeprowadzania analizy wykorzystane zostały dane zawarte w obowiązujących w szkole dokumentach (np. w programie wychowawczym, w programie profilaktycznym), a także zastosowano dostępne narzędzia diagnostyczne, które uwzględniają opinie interesariuszy szkoły.

Etap II – Analiza założeń polityki danego organu w obszarze kształcenia ogólnego odnosząca się do dokumentów strategicznych przyjętych na poziomie lokalnym.

Etap III – Analiza dotycząca zakresu planowanego wparcia zwierająca potrzeby szkoły z uwzględnieniem analiz przeprowadzonych w ramach I i II etapu.

Źródła danych

W tworzeniu diagnozy wykorzystane zostały informacje pochodzące ze źródeł zastanych i pierwotnych (wywołanych). Dane zastane odzwierciedlały aktualny stan szkoły w momencie sporządzania analizy. Dane pierwotne natomiast zostały pozyskane bezpośrednio od grupy nauczycieli. Analiza danych zastanych wykorzystuje przede wszystkim dokumenty opracowane w szkole.

Dane zastane:

- aktualny stan szkoły – nauczycieli, uczniów i szkoły jako placówki;

Dane pierwotne:

- wyniki analizy SWOT.

Analiza została opracowana z uwzględnieniem następujących dokumentów:

- programu wychowawczego i profilaktycznego,
- programów nauczania,
- koncepcji szkoły,
- realizowanych zajęć pozalekcyjnych,
- statutu szkoły,

- dokumentacji merytorycznej prowadzonej przez kadrę nauczycielską.

Metody badawcze

Podczas procesu diagnozy posłużono się analizą SWOT. Dzięki przeprowadzonej diagnozie wyciągnięto wnioski, które stały się podstawą do wyznaczenia celów i zadań do realizacji we wniosku o dofinansowanie projektu.

S (mocne strony)	W (słabe strony)
Co jest zaletą badanej kwestii? Jakie wewnętrzne czynniki przyczyniają się do odnoszenia sukcesów? • Kadra pedagogiczna jest otwarta na nowe pomysły związane z unowocześnianiem metod nauczania i wprowadzania zajęć dodatkowych. • Na lekcjach nie ma przymusu. Uczeń pracuje własnym tempem, w zgodzie ze swoimi zainteresowaniami. Dzieci uczą się tego, co je interesuje. • W szkole prowadzone są zajęcia pozalekcyjne zgodne z kanonem – zestawem obligatoryjnych zajęć pozalekcyjnych.	Jakie są wewnętrzne słabości, braki, które powodują problemy? • Wśród uczniów powszechny jest niski poziom zainteresowania problemami społecznymi. • Mimo wielu zajęć dodatkowych oferta nie spełnia oczekiwań uczniów. Obecna oferta zajęć edukacyjnych nie jest wystarczająca w stosunku do potrzeb i zainteresowań dzieci.
O (szanse)	T (zagrożenia)
Jakie są czynniki zewnętrzne, na które nie mamy wpływu, ale mogłyby przyczynić się do odniesienia sukcesu? • Kształcenie (podnoszenie kompetencji zawodowych) w głównej mierze opiera się na własnym finansowaniu kursów/studiów przez nauczycieli. • Potencjał otoczenia szkoły nie jest do końca wykorzystany, można zaangażować specjalistów z różnych dziedzin: filmu, teatru, literatury i scenografii.	Jakie zewnętrzne czynniki mają negatywny wpływ? • Działania nie są wystarczające i nie wyczerpują zapotrzebowania uczniów – zwłaszcza pod kątem realizacji metod i form służących kształtowaniu wśród uczniów kompetencji kluczowych oraz właściwych postaw/umiejętności (kreatywności, innowacyjności oraz pracy zespołowej).

Metodyka działania

Kluczowe dla uzyskania skutecznej diagnozy zapotrzebowania było prawidłowe sformułowanie logiki interwencji, która jest prostym schematem, pokazującym logiczny ciąg przyczynowo-skutkowy.

W fazie opisu stanu aktualnego sytuacji szkoły najtrudniejsze było określenie problemów, po zidentyfikowaniu których formułowałam cele będące ich odwróceniem, a których osiągnięcie stanowi jedno z najważniejszych elementów realizacji zdiagnozowanego zapotrzebowania.

Warto pamiętać, że zaplanowane do realizacji w ramach diagnozy zadania powinny odnosić się precyzyjnie do problemów, cele powinny być odwróceniem negatywnych, dalekosiężnych następstw tych problemów, a zdefiniowane efekty zadań powinny odzwierciedlać z kolei przyczyny problemów.

Analiza problemu (istniejącej rzeczywistości) polegała na identyfikacji negatywnych aspektów bieżącej sytuacji oraz ustaleniu związków przyczynowo-skutkowych między istniejącymi problemami. Dobrze przeprowadzona analiza problemu pokazuje wiele kwestii, które wymagają interwencji, a następnie systematyzuje je przez ustalenie ich współzależności i hierarchii.

Analiza wnioskowania

Wobec zapisanych wniosków zdiagnozowano:

- 1) Zapotrzebowanie na prowadzenie zajęć promujących aktywność oraz kształtowanie w uczniach aktywnej, otwartej, prospołecznej postawy z wykorzystaniem różnorodnych metod pracy.

Małe zaangażowanie w problemy społeczne wygenerowało potrzebę prowadzenia bardziej innowacyjnych, praktycznych zajęć związanych z wykorzystaniem osób z otoczenia oraz zaproszenie ich do współpracy w różnych dziedzinach: filmu, teatru, literatury i scenografii.

Przeprowadzona diagnoza wykazała konieczność uatrakcyjnienia oferty edukacyjnej szkoły o zajęcia zachęcające uczniów do aktywności. Szczególny nacisk należy położyć na zajęcia promujące aktywność oraz kształtowanie otwartej, prospołecznej postawy.

- 2) Zapotrzebowanie na realizację dodatkowych zajęć rozwijających kompetencje kluczowe uczniów zgodnie z ich zainteresowaniami.

Do oferty zajęć dodatkowych zaplanowano wprowadzenie zajęć w trzech sekcjach tematycznych: Filmowców, Odkrywców, Artystów. Zajęcia nastawione były na kształtowanie kompetencji społecznych i rozwijających przedsiębiorczość oraz kreatywność; były też zgodne z zainteresowaniami uczniów.

- 3) Zapotrzebowanie na doskonalenie umiejętności kompetencji zawodowych kadry dydaktycznej w zakresie stosowania form organizacyjnych sprzyjających kształtowaniu i rozwijaniu u uczniów kompetencji kluczowych oraz właściwych postaw i umiejętności (kreatywności, innowacyjności i pracy zespołowej).

Podniesienie efektywności nauczania jest elementem niezbędnym do poprawy poziomu edukacji uczniów. Głównym czynnikiem mającym wpływ na jakość i efektywność pracy szkoły jest stały rozwój dydaktyczny kadry przez cały okres ich aktywności zawodowej. Kolejnym ważnym czynnikiem jest otwartość nauczycieli na oczekiwania i potrzeby uczniów oraz nowe sposoby przekazywania wiedzy.

Drugi etap – projektowanie i wdrażanie przykładowych działań szkoły sprzyjających kształtowaniu kompetencji kluczowych

Działania:

- 1) Wyposażenie nauczycieli w odpowiednie kompetencje – udział nauczycieli w cyklu warsztatów „Freinetowskie techniki pracy sprzyjające kształtowaniu kompetencji kluczowych”.
- 2) Spotkanie przy warsztacie pracy – udział nauczycieli w konsultacjach grupowych i indywidualnych; omawianie efektów zastosowania freinetowskich technik kształcenia.
- 3) Wdrażanie zdobytej wiedzy i umiejętności – zainicjowanie opracowania koncepcji programu „Pod wspólnym dachem Cogito” ukierunkowanego na kształtowanie w uczniach aktywnej, otwartej, prospołecznej postawy z wykorzystaniem różnorodnych metod pracy ukierunkowanych na rozwijanie kompetencji kluczowych.

Kompetencje kluczowe¹ w procesie uczenia się przez całe życie to połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Są one niezbędne do samorealizacji i rozwoju osobistego, integracji społecznej, bycia aktywnym obywatelem i rozwoju zawodowego. W programie uwzględniono:

- **Porozumiewanie się w języku ojczystym**, czyli zdolność wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych.
- **Kompetencje informatyczne** – obejmują umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI), a tym samym wymagają podstawowych umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK).
- **Umiejętność uczenia się** jest związana ze zdolnością konsekwentnego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się, indywidualnie oraz w grupach, odpowiednio do własnych potrzeb, a także świadomością metod i możliwości.
- **Poczucie inicjatywy i przedsiębiorczość** to zdolność do wcielania pomysłów w czyn. Jest to kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Dana osoba ma świadomość kontekstu swojej pracy i jest zdolna do wykorzystywania pojawiających się szans. Jest to podstawa do nabywania bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub handlowym, lub w nich uczestniczą. Powinno to obejmować świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie.

¹Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 394 t. 49, 30.12.2006 r.

- **Świadomość i ekspresja kulturalna** obejmuje docenianie znaczenia twórczego wyrażania idei, doświadczeń i emocji za pośrednictwem różnorodnych środków wyrazu (muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych).
- **Kompetencje społeczne i obywatelskie** to rozwój kompetencji osobowych, interpersonalnych obejmujących pełny zakres zachowań przygotowujących do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Wszystkie te kompetencje są wzajemnie od siebie zależne, a w każdym przypadku kładzie się nacisk na krytyczne myślenie, kreatywność, inicjatywę, rozwiązywanie problemów, ocenę ryzyka, podejmowanie decyzji i konstruktywne kierowanie emocjami.

- 4) Spotkanie informacyjno-szkoleniowe dla rodziców dotyczące motywowania ich dzieci do podejmowania działań prospołecznych oraz zaprezentowanie programu „Pod wspólnym dachem Cogito”.
- 5) Przeprowadzenie zajęć zgodnie z opracowanym programem „Pod wspólnym dachem Cogito” w trzech sekcjach tematycznych: Filmowców, Odkrywców oraz Artystów.

Każda sekcja była odpowiedzialna za swój produkt finalny, który powstawał w ramach realizowanych zajęć. Wszystkie działania projektowe zaplanowane zostały we współpracy z otoczeniem, a do ich realizacji zostali zaangażowani specjaliści z różnych dziedzin: filmu, teatru, literatury i scenografii.

Realizacja programu „Pod wspólnym dachem Cogito” oparta była na technikach francuskiego pedagoga Celestyna Freineta. Wykreowany przez niego model² inspirował do podejmowania różnorodnych działań w dziedzinie wychowania i dydaktyki. Zastosowanie freinetowskich technik pracy nauczania i wychowania, a także dostosowanie ich do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów uatrakcyjniało zajęcia oraz wpłynęło na pozytywny stosunek uczniów do szkoły jako miejsca spędzania również czasu wolnego. Wykorzystanie w praktyce tej teorii zapewniło uczniom przeżycia edukacyjne i społeczne na miarę ich zainteresowań, uzdolnień, możliwości i potrzeb.

Wybierając taką drogę, zaproponowano uczniom bogaty, przemyślany i różnorodny program zajęć, dostosowany do indywidualnego tempa pracy. Nauczyciel poprzez udział w programie miał szansę na realizację własnych pomysłów i wprowadzanie nowatorskich rozwiązań w pracy z dziećmi. Dobrał najwłaściwsze dla swoich uczniów rozwiązania metodyczne i organizacyjne, formy pracy i sposoby rozwijania uzdolnień i zainteresowań.

Projektując działania „Pod wspólnym dachem Cogito”, nauczyciele twierdzili, że zależy im na ulepszeniu pracy szkoły, na zmianie myślenia o edukacji, transformacji wizerunku i roli szkoły w środowisku. Otwarta, autorska formuła zajęć edukacyjnych,

² C. Freinet, *Niezmiennie prawdy pedagogiczne*, Polskie Stowarzyszenie Animatorów Celestyna Freineta, Otwock 1993.

wsparcie, jakie otrzymali uczniowie od prowadzących, ambitne i interesujące zadania, spowodowały zmiany, które dały wszystkim wiele satysfakcji. Uczestnicy zajęć z większą odwagą posługiwali się nowymi technologiami, np. samodzielnie kręcili filmiki, nauczyli się pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo, doświadczyli motywującego do działania poczucia sprawstwa w procesie edukacyjnym i decyzyjnym, uczyli się pełnić „poważne” role i sprawdzali się w nich. Pod wpływem działań uczniów i nauczycieli nastąpiło również zintegrowanie społeczności szkolnej – uczniów z wszystkich klas oraz częściowo uczniów z rodzicami i pracownikami szkoły.

Program stwarzał warunki wszechstronnego rozwoju dziecka, kreatywności, ciekawości poznawczej i otwartości na wiedzę. Wpłynął na poprawę jakości edukacji poprzez modernizację metod kształcenia. Ponadto kształcenie rozumiane przez nauczycieli również jako proces rozwijania kompetencji dokonywało się w takich sytuacjach, w których uczeń miał szansę na maksymalną samodzielność w myśleniu, poszukiwaniu rozwiązań, wykorzystaniu źródeł informacji i zdobytych już doświadczeń oraz odpowiedzialnie kierował własnym rozwojem.

Współpraca uczniów o różnym potencjale intelektualnym była załącznikiem do budowania małych koalicji. W przyszłości zapewne przełoży się to na zbudowanie u młodych ludzi silnego fundamentu kapitału społecznego. Dostęp do nowoczesnych technologii, z którymi uczniowie zetknęli się w projekcie, spowodował, że mając takie „okno na świat”, poczuli, że dysproporcje między nimi a kolegami z większych miast są coraz mniejsze.

Współczesny człowiek wykonuje coraz więcej zadań we współpracy z innymi. Praca w grupach przygotowuje do spełniania zadań społecznych i zawodowych. Uczenie się przez współpracę jest aktywną metodą zdobywania wiedzy i umiejętności, pozwala na pokonywanie trudności i rozwiązywanie problemów.

Umiejętność komunikowania się w różnych sytuacjach jest konieczna, bowiem coraz częściej musimy omawiać otoczeniu o naszych oczekiwaniach i przyjmować informacje zwrotne. Praca staje się bardziej efektywna, jeżeli potrafimy podzielić się wiedzą z innymi. Człowiek musi umieć tworzyć i rozumieć teksty w różnych formach przekazu, a zdobycie umiejętności uczenia się daje szansę kierowania własnym rozwojem oraz nadaje prawa do urzeczywistnienia zdolności, do szerszego spojrzenia na świat i siebie samego. Dzięki opanowaniu tych umiejętności uczniowie wykazują się bardziej twórczą inteligencją, której cele będą długotrwałe.

- 6) Poprawa, czyli co w scenariuszu wymaga zmiany, aby zrealizować jego cele przy jak najlepszym uwzględnieniu potrzeb, możliwości i specyfiki lokalnej środowiska. Przyjęcie ostatecznej wersji programu i włączenie go do kanonu zajęć pozalekcyjnych.

Po zakończeniu realizacji programu i przeprowadzeniu jego ewaluacji rada pedagogiczna poprawiła i przyjęła ostateczną wersję programu z uwzględnieniem:

- kompetencji kluczowych kształtowanych podczas zaplanowanych zajęć;
- zespolenia ekspresji osobistej dziecka z różnymi formami pracy indywidualnej i zespołowej;
- stymulowania twórczej i poznawczej aktywności uczniów;
- organizowania szerokich kontaktów ze środowiskiem społecznym i przyrodniczym;
- oparcia organizacji procesu edukacyjnego na autentycznym działaniu, swobodnym wyborze zadań, wywołującym motywację, gotowość na przyjęcie zadań i przeżycie wiedzy z różnych dyscyplin nauki.

Program zajęć włączony został do kanonu zajęć pozalekcyjnych.

Trzeci etap – ewaluacja, podsumowanie, promocja

Działania:

- 1) Opublikowanie książki *Pod wspólnym dachem Cogito* jako przykładu dobrej praktyki.
- 2) Gala Cogito – upowszechnianie i kreowanie przykładu dobrych praktyk w zakresie aktywizacji uczniów, wyrównywania szans edukacyjnych, metod kształtowania w uczniach aktywnej, otwartej, prospołecznej postawy oraz budowania pozytywnego klimatu szkoły – placówki otwartej na współpracę z otoczeniem.
- 3) Seminarium „Tak uczymy w Cogito” – prezentacja warsztatu pracy.

Nauczyciele wskazywali następujące zalety wspomagania:

- kompleksowa pomoc w kreowaniu pracy dydaktyczno-wychowawczej;
- ukierunkowanie pracy na budowanie nowej kultury uczenia się opartej na „provokujących technikach” kształcenia;
- pomoc w zaplanowaniu swojego rozwoju zawodowego w sposób zgodny z aktualnymi potrzebami szkoły;
- ułatwienie kontaktów z instytucjami odpowiedzialnymi za udzielanie pomocy uczniom, rodzicom i nauczycielom, organizowanie większości szkoleń i warsztatów bezpośrednio w szkole;
- wsparcie w rozwiązywaniu bieżących problemów dydaktycznych i wychowawczych;
- pomoc w praktycznym zastosowaniu w pracy dydaktycznej i wychowawczej nowych umiejętności oraz dostosowaniu wymagań i metod pracy;
- inspirowanie do wprowadzania zmian i nowatorskich rozwiązań dydaktycznych;
- możliwość udziału w seminarium „Tak uczymy w Cogito” oraz wymiany doświadczeń.

Podsumowanie

Nauczyciele w podczas wspomagania odkryli, jak dużo zależy od nich samych, aby skutecznie rozwiązywać napotykane trudności. Przekonali się również do sensowności wspomagania.

Zwiększeniu aktywności uczestników pomogły relacje partnerskie, a także możliwość pełnienia różnych ról i zadań w zależności od własnych zainteresowań i kompetencji. Uczestnicy docenili zdobytą w ten sposób wiedzę oraz umiejętności, a także podkreślali możliwości współpracy. Nadal dzielą się swoimi doświadczeniami, refleksjami, omawiają trudności oraz udzielają sobie informacji zwrotnych.